

een tijdelijke academie
voor stadmakers

STAD.ACADEMIE

Verslag

Module #05 'DE VROLIJKE* STEDENBOUW'

Heerlen, December 2016

Stad.Academie
Lage Frontweg 2A
6219 PD Maastricht

De Oostelijke Mijnstreek

ondergaat sinds het begin van de 20e eeuw een constant proces van verandering. Met zijn rijkdom in de grond vindt ze aansluiting bij de wereldeconomie en met de financiële groei breiden kleine kernen zich uit tot een jonge agglomeratie bewoond door een internationale bevolking. De bliksemsnelle groei wordt gevolgd door een even snelle afbraak. De Nederlandse overheid besluit tot de sluiting van de mijnen en saneert de hele industrie weg. De productiestad wordt financieel omgebouwd tot een 'dienstenstad' en in één operatie wordt het productielandschap omgetoverd tot recreatiegebieden en woonwijken: de ruimtelijke en economische transformatie van zwart naar groen.

Het vervangend verdienmodel lukt deels, maar het sociale herstel verloopt nog moeizamer. De trotse manschappen zijn hun 'captain of industry' kwijt. Anno 2017 is werkloosheid nog steeds structureel aanwezig en het emotionele herstel duurt voort. De nostalgie van het mijnverleden biedt te weinig voor een nieuwe identiteit. IBA Parkstad 2020 is de meest recente poging de regio weer op de wereldkaart te krijgen, een poging tot eerherstel. Maar opnieuw wordt een sociale factor onderschat die het proces van transformatie aanzienlijk verandert. De structurele demografische krimp stelt de maakbaarheid van een welvarende stad opnieuw ter discussie.

“Mijn punt is dat vergroening van de stad ook een soort verboersing impliceert en daarmee urbaniteit ondermijnt“”

Nol Reverda, lezing Stad.Academie

Te veel groen bedreigt de stad

Een lezing door Nol Reverda van NEIMED

Te veel groen bedreigt de stad

Een lezing door Nol Reverda van NEIMED

Te veel groen bedreigt de stad

Een lezing door Nol Reverda van NEIMED

Nederland heeft decennialang de groei van steden gereguleerd. De randstad mocht niet verstoppt raken en daar hebben de perifere steden van geprofiteerd. Er waait inmiddels een andere wind door planologisch Nederland, de stad mag weer groeien, is weer het baken van vooruitgang en de motor van de economische welvaart. Van stad tot metropool is het ideaal voor een nieuwe periode van stedelijke ontwikkeling, namelijk een economische welvaart door stedelijke verdichting.

Alleen is stedelijke verdichting in een metropool in wording met de demografische krimp niet realistisch en zodoende geen werkbaar model. En zeker niet voor Parkstad, een stad verdund met park. De regio heeft een eigen ontwikkelvisie nodig, een visie waar economische welvaart wordt bereikt met dat-wat-er-is en niet met dat-wat-moet-komen. Deze beperking van de hoop, de hoop dat alle steden op dezelfde wijze groeien, wordt door ook onze nieuwe rijksbouwmeester erkend in zijn essay 'de emancipatie van de periferie'.

ATLAS GEBROOKERBOS

HANDLEIDING VOOR GEBRUIKERSPARK

maart 2012

Wat staat er dan in zo'n alternatieve ontwikkelvisie en wie voert het uit? Hoe maak je stad met minder of zelfs zonder stad?

Om tot een antwoord te komen, pleit Nol Reverda in zijn lezing voor Stad.Academie ervoor de voorwaarden van stedelijkheid voor de Parkstad regio te herzien. Reverda is wetenschappelijk directeur van het Limburgse kenniscentrum over de demografische transitie NEIMED. Naar de stelling van Reverda's leermeester Zijderveld is het relevant een verschil te maken tussen verstedelijking en stedelijkheid. Verstedelijking is het proces van verdichting, stedelijkheid is de toestand van een ruimtelijke omgeving. Het opstellen van een nieuwe stadsvisie voor een krimpende stad is antwoord geven op de vraag: kan stedelijkheid ook bestaan zonder verstedelijking.

In zijn lezing 'Te veel groen bedreigt de stad' vertelt Nol Reverda, de 'krimp goeroe' volgens een bezoeker, waarom het groeidenken los moet worden gelaten om tot nieuwe stedelijkheid te komen. Meer dan een decennium stokt het inwoneraantal van Heerlen en is de overheid genoodzaakt het krimpthema serieus te nemen, maar toen in 2013 de bevolking met 4 personen is toegenomen, werd de groei gevierd. Krimp is weer taboe waardoor een nieuwe visie weer wordt vertraagd. Heerlen is geen uitzondering.

De prognose voor het hele Europese continent is een stagnerend aantal inwoners. De gemeente Heerlen zal ingrijpend anders naar de vluchtelingenproblematiek kunnen kijken, want alleen met immigratie kan het aantal inwoners op peil worden houden.

Heerlen zou de vluchtelingen welkom kunnen heten.

Een tweede voorwaarde voor een nieuwe stadsvisie is de verstedelijking van het dorp te belemmeren, want het enige functionerend type dorp in het proces van verstedelijking is het woondorp. De intocht van stedelingen in het dorp leidt volgens Reverda tot een soort vertrutting van het platteland. Stedelingen reizen naar een stad om gebruik te maken van de voorzieningen, maar willen in hun directe woonomgeving vooral rust. Daarmee wordt de stedelijkheid in het dorp ondermijnd.

Een derde voorwaarde ontstaat door de bestudering van de recente ontwikkeling van universiteitscampussen. Een campus toont aan dat stedelijkheid wel degelijk zonder verstedelijking kan bestaan. Een campus ligt per definitie buiten de stad, dus krijgen contextloze plekken door de opkomst van de kenniseconomie de status van 'the place to be'. De universiteitscampus wordt als een stedelijke omgeving gepositioneerd en trekt bedrijven en voorzieningen aan, waardoor de economie losgetrokken wordt van de verstedelijkte omgeving.

De zoektocht naar nieuwe voorwaarden voor stedelijkheid leidt bij Neimed tot een nieuw taalgebruik. De provocerende titel 'de Antistad' een publicatie van Neimed-onderzoeker Maurice Hermans is exemplarisch hiervoor. Een tegendraadse retoriek zoals Antistad nodigt uit ook regelgeving anders te gaan formuleren. Bijvoorbeeld 'onbestemming' als status in een omgevingsplan in een krimpende situatie. Reverda pleit ook voor het opstellen van een Agenda Antistad als tegenhanger van de Agenda Stad om aandacht te vestigen op de territoriale ongelijkheid in Nederland. Omdat de Nederlandse overheid jarenlang de bevolkings spreiding heeft gecultiveerd, heeft het verleggen van het investeringsvermogen naar de stedelijke centra invloed op de demografische neergang.

De rol van stadmakers is het bijdragen aan deze zoektocht. Halverwege de 19e eeuw is de wereld in de ban van de groei door de industrialisatie. In de beginjaren werd het ook 'het groei probleem' genoemd. Om uit te vinden hoe met groei om te gaan is meer dan honderd jaar nodig geweest. Met de Woningwet en meerdere Ruimtelijke Nota's is de groei eindelijk getemd. Voor krimp willen we à la minute een oplossing. Laten we hiervoor meer tijd nemen om te proberen, te oefenen en creativiteit de ruimte te geven om ook deze problematiek te temmen.

Masterclass in opdracht van de gemeente Heerlen

Gebrookerbos: ruimte voor initiatief en identiteit.

Stedenbouw bestaat uit de planning en coördinatie van initiatieven. De Atlas Gebrookerbos valt binnen deze nieuwe traditie en zet zich af tegen het masterplan. 'In plaats van maakbaarheid, wat afdwingbaar is, kunnen we beter in termen van haalbaarheid, wat praktisch mogelijk is, gaan denken.' De bouwstenen die overblijven voor het maken van een stad zijn kleinschalig en individueel gemotiveerd. De vraag is of het dan nog stedenbouw is, als een initiatief zich alleen richt op de haalbaarheid van zijn eigen doelstelling. Enerzijds verlangt Parkstad naar een stedelijk tijdperk met ecologische uitdagingen en nieuwe ideeën over stedelijkheid. Anderzijds draagt de regio ook de last van een krimpende bevolking, groeiende leegstand en een onzelfstandige economie. Het leerdoel van Module #05 Vrolijke Stedenbouw is het samenbrengen van deze initiatieven en het gemeenschappelijk goed.

Misschien zijn de lessen van de module van vorig jaar over Vrieheide - de Stack en de module in Bleijerheide van dit jaar bruikbaar? Ook deze modulen gingen over de bouwstructuur in relatie tot een sociale coördinatie. Het verschil is dat deze module gaat over de minimale maat van vastgoed: tiny housing.

De Tiny Houses Movement is een reactie op onze consumptiemaatschappij. Het is een sociale beweging met een ruimtelijke vertaling. Mensen willen meer spullen, hebben dus meer ruimte nodig en gebruiken daarom meer energie. Toch zijn 'we' minder gelukkig. Met het ontwerp van een tiny house herontdekken we wat we minimaal nodig hebben om gelukkig te zijn en de aarde te ontzien. Hoe verhoudt een minimale zelfstandige woning zich tot de vrijkomende lege ruimte in Parkstad?

Ontwerp een tiny house in het Gebrookerbos. Men is vrij om als groepje of als individu de opgave uit te werken, mits voor ieder een unit wordt gepland. De twee beginvragen zijn: wat is mijn werkelijke behoefte (aan ruimte) en waar kan/ wil ik wonen? Is het ontwerp voor een gezin, een ouder paar of een student? Staat de unit in het groen, of sluit het aan op een wijk? Let tijdens de fietstocht op de voorzieningen in de wijk. Een tiny house is doorgaans kleiner dan 46 m².

Aan het eind van de masterclass presenteert ieder groepje of individu zijn of haar ontwerp voor een jury. Beargumenteer jouw stedenbouw met locatiekeuze, regelgeving, infrastructuur en sociale samenstelling. Welke kleine succesjes zijn met tiny houses te behalen? En welk proces is hiervoor aan te raden?

Groep 1

'Tiny concept'

Roger Theunissen
Marie Claire Krell
Roel Friesen

Het tiny house is een metafoor voor een romantische visie, een alternatieve leefwijze weg van de lasten van leningen en materialisme. Het tiny house staat voor een klein utopia. Maar het loskoppelen van een tiny house van een stedelijke omgeving maakt het in de praktijk een introvert model. Zonder aanpassing is het tiny house anti-stedelijk.

Daarom introduceert groep 1 het tiny concept. Het tiny concept behoudt de sociale behoefte van gelijkgezindheid in de vorm van idealisme, maar is ruimtelijk in de omgeving ingebed. Het voorstel bestaat uit het toewijzen van 3 locaties: de eerste ligt aan de rand van een woonwijk waar een verbinding is met de groene ruimte. De tweede bevindt zich in een stedelijke omgeving, bijvoorbeeld rondom het leegstaande stadhuis van Hoensbroek met een tijdelijke culturele invulling. De derde locatie is een werkplaats op een bedrijventerrein, waar de tiny houses kunnen worden gebouwd en mogelijk gestald.

De eerste locatie combineert de behoefte van een groene omgeving voor een tiny house en de huidige sloopopgave van de regio. In plaats van woningen te slopen binnen de bebouwde omgeving, worden ze aan de rand van een woonwijk gesloopt. De woondichtheid blijft intact en er ontstaan geen gaten in het bestaande weefsel. Het puin wordt niet getransporteerd, maar gebruikt voor welvingen in het landschap. De sloop is zodoende veel goedkoper. Het tiny house kan gebruik maken van de nog aanwezige publieke infrastructuur (elektriciteit, watertoevoer, riool en wegen) en toch een uitzicht hebben op het landschap van Parkstad.

Als 'inbouw' versie is het tiny house een optie voor het leegstaand maatschappelijk vastgoed. Door op kleine schaal stedelijke plekken weer wonen en werken mogelijk te maken kan er nieuw elan ontstaan op deze voorheen sociale aantrekkingspunten. Het project kan als experiment of als kunstproject worden opgestart met een aantal accommodaties voor kunstenaars.

Om de flexibiliteit van de stedenbouw te bevorderen, kunnen tiny houses ook seizoensgebonden worden aangeboden. Daarom is de derde locatie behalve een werkplaats ook een opslag van tiny houses.

Ter aanvulling stelt groep 1 een tiny community voor om het concept in bij de huidige inwoners te integreren. De tiny gemeenschap bestaat uit gebruikers en aanbieders. De aanbieders zijn inwoners die tegen een vergoeding gebruik laten maken van hun toilet, elektriciteit of opslag. De aangesloten adressen maken zich kenbaar met een logo voor gastvrijheid.

Het idee is om tijdelijk wonen of een flexibele stedenbouw mogelijk te maken binnen bestaande regelgeving. De stadsbeschouwing van de gemeente Heerlen komt niet overeen met de beschouwing van de tiny houses. Het beleid is er nu op gericht de overvloed van schaarste te beperken en daarom is het niet mogelijk nieuwe adressen aan te maken. Als er op een informatieavond tachtig geïnteresseerden komen luisteren naar het initiatief van de tiny houses, dan is er behoefte naar. Het zou zonde zijn deze mensen kwijt te raken, terwijl de regio zoveel ruimte heeft. Het heeft een meerwaarde de mensen met een tiny woonwens te behouden dan ze te verliezen door het initiatief tegen te houden.

Groep 2 'van droom naar realiteit'

Robbert Hoogenboom
Martijn Blaas
Ruby Willems
Freek Ingen Housz
Omayra Mingels
Jaap Zomerplaag

Voor groep 2 is het begrip tiny house als een droom met nog te weinig realiteit. Het tiny house is een reset van de huidige samenleving, een belofte voor een gevoel van collectiviteit, waar bewoners elkaar weer steunen. Tiny house bewoners bevrijden zich van de last van veel materiaal bezit en beperken zich tot het minimale. De droom is verleidelijk, maar wringt ook, want deze individuele vrijheid betreft zich ook alleen op het individuele geluk.

In de dagelijkse realiteit werkt de structuurvisie deze woonvorm tegen, omdat de gemeente de verdunning van de stad tegen wil gaan. Deze beoordeling komt voort uit een kwantitatieve benadering in plaats van een kwalitatieve denkwijze, zodat bouwregelgeving helaas ook vernieuwing tegenhoudt. Het beleid staat niet open voor een ander typen van woonkwaliteit. Bij het vinden van een nieuwe stadsvisie moet een gemeente ook de urban sprawl opnieuw overwegen.

Voor groep 2 is het idee van de tiny house voordelig als de huisjes fysiek aan de stad worden gekoppeld door ze bijvoorbeeld toe te laten op kavels met een bouwbestemming. Omdat de huisjes afgestemd zijn op individueel gebruik, zal de behoefte aan gebouwen voor sociale gelegenheden weer toenemen. Buurthuizen worden leenhuizen, omdat de sociale voorzieningen weer nodig zullen zijn. Voor een nieuwe stadsvisie zal ook na moeten

worden gedacht over de nieuw soort bewoner en zijn relatie tot de stad. In het geval van een tiny house bewoner zal een nieuw soort sociaal contract nodig zijn om ook de kosten en baten van het samenleven in een samenleving eerlijk te houden.

Stad.Academie
Maastricht, 2 september 2016

Stad.Academie

Na een eeuw van ontwikkeling als groei van de stad, bevindt onze maatschappij zich op een kantelpunt in de tijd, waarin ook voor ontwikkeling 'less is more' gaat gelden. De geïndustrialiseerde stedenbouw wordt een stadsontwikkeling van moderne ambachten, waardoor de huidige en nieuwe stadmakers op zoek zijn naar nieuwe beroepen, kwalificaties en methodes om ondanks een kleinere economie, toch productief te zijn voor de stad die altijd aan verbetering toe is.

“If you are growing, you are not in a recession, right?”

Inside Job (2010) - Quotes - IMDb

Missie

De Stad.Academie wil het veranderingsproces stimuleren, door een kennisinfrastructuur op te bouwen, waarin theorie en praktijk intensiever met elkaar worden verenigd. In een dominante fase van transitie is de koppeling tussen theorie en praktijk nodig om de actualiteit en toepasbaarheid van beide te bevorderen. Er moet een discours ontstaan welke zich voedt met ervaring uit de praktijk en zich vernieuwd met reflecterende inzichten om de dissonantie tussen systemen te verkleinen.

Pluraliteit

De opleiding van de Stad.Academie is een aanvulling op de huidige lesprogramma's. Daar het niet mogelijk is voor regulier onderwijs ook 'mode-gevoelig' te zijn, kan de informele academie scherper ingaan op actuele thema's. Ook is de Stad.Academie niet gebonden aan accrediterende eisen en regelgeving, zodat een flexibel programma onafhankelijk van beleid kan worden samengesteld om te komen tot relevante vraagstellingen.

Continuïteit

De contemporaine stad is niet autonoom, maar verweeft zDe Stad.Academie is een organisatie, waar je lid van wordt. Na de deelname, blijf je deelnemer. Het lesprogramma is een accumularend programma, dat ook na afsluiting van een studiejaar toegankelijk en open blijft voor leden om aan toe te voegen of af te nemen.

Mentaliteit

Stad.Academie wordt door een gemêleerde studieleiding breed gedragen, maar de Stad.Academie komt echt tot leven door de bijdrage van de deelnemers. Het lesprogramma biedt de ruimte eigen vraagstukken mee te nemen en tijdens het onderwijs te integreren, zodat de eigen praktijk deel wordt van het leerstelsel. Net als het succes van de Stad.Academie kan de stad alleen tot leven komen als elke deelnemer zelf verantwoordelijkheid neemt en bereid is kennis, competentie en ervaring in te brengen.

Organisatie Stad.Academie

Tim Prins

Stad.Academie, Studio Stad
(www.studiostad.eu)

Rebekka Straetmans

Stad.Academie, Van Eyck Academie Maastricht
(www.vaneyckacademie.com)

...

Met dank aan

de inhoudelijke steun van
Jos Reinders, Nol Reverda, Kelly Damoiseaux,
Nicole Simons, gemeente Heerlen

De leden van Stichting Droomplein de Wieër en
Miriam Benders van het micro-initiatief 'tiny houses'

Stad.Academie dankt de gemeente Heerlen voor het verlenen van deze opdracht.

Heerlen

een tijdelijke academie
voor stadmakers

www.stadacademie.com

[facebook/stadacademie](https://facebook.com/stadacademie)

STAD.ACADEMIE